

ISSN
ISSN 2992-9229

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

Xalqaro ilmiy jurnal

2024 №1
(3)

Samarqand-2024

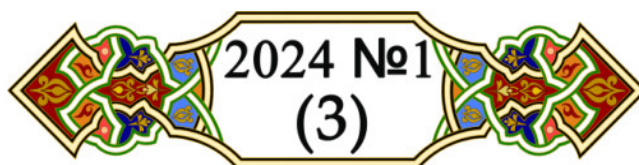
ISSN 2992-9229

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMIY JURNALI

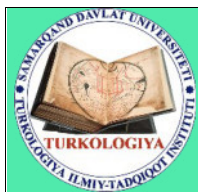
“TURKOLOGICAL RESEARCH” INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Jurnal rasmiy sayti: <https://turkologiya.samdu.uz/>

SAMARQAND – 2024

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “TURKOLOGICAL RESEARCH”
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Bosh muharrir:

Bosh muharrir o‘rinbosari:

Juliboy ELTAZAROV

f.f.d., professor (O‘zbekiston)

Roxila RUZMANOVA

f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)

TAHRIRIYAT KENGASHI:

Rustam XALMURADOV – t.f.d., professor,
Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat
universiteti rektori (O‘zbekiston);

Hakim XUSHVAQTOV – f.m.f.d., professor,
Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat
universiteti ilmiy ishlar va innovatsiyalar
bo‘yicha prorektori (O‘zbekiston);

Akmal AHATOV – t.f.d., professor,
Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat
universiteti xalqaro hamkorlik bo‘yicha
prorektori (O‘zbekiston);

Muslihiddin MUHIDDINOV – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Ibodulla MIRZAYEV – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Shuhrat SIROJIDDINOV – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Suyun KARIMOV – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Murodqosim ABDIYEV – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Azamat PARDAYEV – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Musa YULDASHEV – f.f.n., professor
(O‘zbekiston);

Dilfuza DJURAKULOVA – t.f.n., dotsent
(O‘zbekiston);

Aftondil ERKINOV – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Qosimjon SODIQOV – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Hamidulla DADABOYEV – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Ma‘rufjon YO‘LDOSHEV – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Jabbor ESHONQUL – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Muhabbat QURBONOVA – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Mardon BOLTAYEV – dotsent (O‘zbekiston);

Ali AKAR – f.f.d., professor (Turkiya);

Abduselam ARVAS – f.f.d., professor (Turkiya);

Funda TOPRAK – f.f.d., professor (Turkiya);

Musa Shamil YUKSEL – f.f.d., professor (Turkiya);

Temur KOJAO‘G‘LI – f.f.d., professor (AQSH);

Hayrunnisa ALAN – f.f.d., professor (Turkiya);

Varis CHAKAN – f.f.d., professor (Turkiya);

Almaz ULVI – f.f.d., professor (Ozarbayjon);

Emrah YILMAZ – Phd, dotsent (Turkiya);

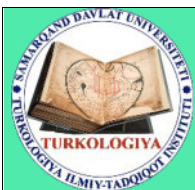
Dilshod XURSANOV – Phd, dotsent (O‘zbekiston);

Shahnoza XUSHMURODOVA – Phd, dotsent
(O‘zbekiston);

Dinara ISLAMOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston);

Mas‘ul muharrir: **PhD Zokir BAYNAZAROV**
(O‘zbekiston);

Texnik xodim: **Raxmatulla SHOKIROV**
(O‘zbekiston).

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR”

XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ

ИССЛЕДОВАНИЯ”

Главный редактор:

Заместитель главного редактора:

Жулибой ЭЛТАЗАРОВ

д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Рохила РУЗМАНОВА

к.ф.н., доцент (Узбекистан)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Рустам ХАЛМУРАДОВ – д.т.н., профессор, ректор Самаркандского государственного университета имени Ш.Рашидова (Узбекистан);

Хаким ХУШВАКТОВ – д.ф.м.н., профессор, проректор по научной работе и инновациям Самаркандского государственного университета имени Ш.Рашидова (Узбекистан);

Акмал АХАТОВ – д.т.н., профессор, проректор по международному сотрудничеству Самаркандского государственного университета имени Ш.Рашидова (Узбекистан);

Муслихиддин МУХИДДИНОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Ибодулла МИРЗАЕВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Шухрат СИРОЖИДДИНОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Суюн КАРИМОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Муродкасым АБДИЕВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Азамат ПАРДАЕВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Муса ЮЛДАШЕВ – к.ф.н., профессор (Узбекистан);

Дилфуза ДЖУРАКУЛОВА – к.и.н., доцент (Узбекистан);

Афтондил ЭРКИНОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Касимжон СОДИКОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Хамидулла ДАДАБОЕВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Маруфжан ЙУЛДОШЕВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Джаббар ЭШАНКУЛ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Мухаббат КУРБАНОВА – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Мардон БОЛТАЕВ – доцент (Узбекистан);

Али АКАР – д.ф.н., профессор (Турция);

Абдуселам АРВАС – д.ф.н., профессор (Турция);

Фунда ТОПРАК – д.ф.н., профессор (Турция);

Муса Шамиль ЮКСЕЛЬ – д.ф.н., профессор (Турция);

Темур КОДЖАОГЛУ – д.ф.н., профессор (США);

Хайрунниса АЛАН – д.ф.н., профессор (Турция);

Варис ЧАКАН – д.ф.н., профессор (Турция);

Алмаз УЛЬВИ – д.ф.н., профессор (Азербайджан).

Эмрах ЙИЛМАЗ – PhD, доцент (Турция);

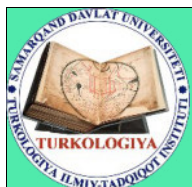
Дилшод ХУРСАНОВ – PhD, доцент (Узбекистан);

Шахноза ХУШМУРОДОВА – PhD, доцент (Узбекистан);

Динара ИСЛАМОВА – PhD, доцент (Узбекистан);

Ответственный редактор: **PhD Зокир БАЙНАЗАРОВ (Узбекистан)**

Технический персонал: **Рахматулла ШОКИРОВ (Узбекистан)**

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMİY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ”

Chief Editor:/ Deputy Chief Editor:

Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV (Uzbekistan)
Ass. Prof. Dr. Rokhila RUZMANOVA (Uzbekistan)

Baş Editör:/ Baş Editör Yardımcısı:

Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV (Özbekistan)
Doç. Dr. Rohila RUZMANOVA (Özbekistan)

EDITORIAL TEAM:/ BİLİM KURULU:

Prof. Dr. Rustam KHALMURADOV – Rector of Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Prof. Dr. Hakim KHUSHVAKTOV – Vice-Rector for Research and Innovation, Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Prof. Dr. Akmal AKHATOV – Vice-Rector for International Cooperation of Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Prof. Dr. Muslihiddin MUKHIDDINOV (Uzbekistan)

Prof. Dr. Ibodulla MIRZAEV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Shukhrat SIROJIDDINOV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Suyun KARIMOV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Murodkasim ABDIEV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Azamat PARDAEV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Musa YULDASHEV (Uzbekistan);

Ass. Prof. Dr. Dilfuza DJURAKULOVA (Uzbekistan);

Prof. Dr. Aftondil ERKINOV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Kasimjon SODIKOV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Khamidulla DADABOEV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Marufjon YULDASHEV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Jabbar ESHANKUL (Uzbekistan);

Prof. Dr. Muhabbat KURBANOVA (Uzbekistan);

Ass. Prof. Mardon BOLTAEV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Ali AKAR (Turkey);

Prof. Dr. Abduselam ARVAS (Turkey);

Prof. Dr. Funda TOPRAK (Turkey);

Prof. Dr. Musa Shamil YUKSEL (Turkey);

Prof. Dr. Temur KOJAĞLU (USA);

Prof. Dr. Hayrunnisa ALAN (Turkey);

Prof. Dr. Varis CHAKAN (Turkey);

Prof. Dr. Almaz ULVI (Azerbaijan);

Ass. Prof. PhD. Emrah YILMAZ (Turkey);

Ass. Prof. PhD. Dilshod KHURSANOV (Uzbekistan);

Ass. Prof. PhD. Shakhnoza KHUSHMURODOVA (Uzbekistan);

Ass. Prof. PhD. Dinara ISLAMOVA (Uzbekistan);

Managing editor: *Ass. Prof. PhD. Zokir BAYNAZAROV* (Uzbekistan)

Technical staff: **Rahmatulla SHOKIROV** (Uzbekistan)

Prof. Dr. Rustam HALMURADOV – Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Rektörü (Özbekistan);

Prof. Dr. Hakim HUŞVAKTOV – Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Araştırma ve İnovasyondan Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);

Prof. Dr. Akmal AHATOV – Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Uluslararası İşbirliğinden Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);

Prof. Dr. Muslihiddin MUHİDDİNÖV (Özbekistan);

Prof. Dr. İbodulla MİRZAYEV (Özbekistan);

Prof. Dr. Şuhrat SİROCİDDİNÖV (Özbekistan);

Prof. Dr. Suyun KARİMOV (Özbekistan);

Prof. Dr. Murodkasim ABDİYEV (Özbekistan);

Prof. Dr. Azamat PARDAYEV (Özbekistan);

Prof. Dr. Musa YULDAŞEV (Özbekistan);

Doç. Dr. Dilfuza CURAKULOVA (Özbekistan);

Prof. Dr. Aftondil ERKİNOV (Özbekistan);

Prof. Dr. Kasimcon SODİKÖV (Özbekistan);

Prof. Dr. Hamidulla DADABOYEV (Özbekistan);

Prof. Dr. Marufcan YULDOŞEV (Özbekistan);

Prof. Dr. Cabbar EŞANKUL (Özbekistan);

Prof. Dr. Muhabbat KURBANOVA (Özbekistan);

Doç. Dr. Mardon BOLTAYEV (Özbekistan);

Prof. Dr. Ali AKAR (Türkiye);

Prof. Dr. Abdusalem ARVAS (Türkiye);

Prof. Dr. Funda TOPRAK (Türkiye);

Prof. Dr. Musa Şamil YÜKSEL (Türkiye);

Prof. Dr. Timur KOCAOĞLU (ABD);

Prof. Dr. Hayrunnisa ALAN (Türkiye);

Prof. Dr. Varis ÇAKAN (Türkiye);

Prof. Dr. Almaz ÜLVİ (Azerbaycan);

Doç. Dr. Emrah YILMAZ (Türkiye);

Doç. Dr. Dilşod HURSAVOV (Özbekistan);

Doç. Dr. Şahnoza HUŞMURODOVA (Özbekistan);

Doç. Dr. Dinara İSLAMOVA (Özbekistan);

Sorumlu Editör: *Doç., Dr. Zokir BAYNAZAROV* (Özbekistan)

Teknik Personel: **Rahmatullah ŞOKİROV** (Özbekistan)

MUNDARIJA | CONTENT | İÇERİK | СОДЕРЖАНИЕ

TURK DUNYOSI TADQIQOTLARI

Annagurban AŞIROV

MAHTUMKULU FİRÂKÎ: TÜRKMEN HALKININ MİLLÎ GURURU 5

Yusuf AZMUN

TÜRKMEN ŞAİRİ MAHTINGULI VE ONUN ESERLERİ HAKKINDA BİLİNMESİ GEREKEN KONULAR: I..... 16

Begmırat GEREY

BÜYÜK FİRÂKÎ HAKKINDA DÜŞÜNCELER (CEMŞİT'İN KADEHİNE BİR BAKIŞ)..... 32

Abdurrahman GÜZEL

TÜRK DÜNYASINDA “MAHTUMKULU EKOLÜ” ÜZERİNE KISA BİR DEĞERLENDİRME..... 46

Emrah YILMAZ

MAHTUMKULU FİRÂKÎ VE OKUDUĞU MEDRESELER 51

Tazegül TAÇMAMMEDOVA

TÜRKMEN ŞAİRLERİNİN ŞİİRLERİNDE MAHTUMKULU'NUN EDEBÎ MEKTEBİ 63

Usmon Qobilov

TURKIY-O‘ZBEK ADABIYOTIDA TAVHID, NUBUVVAT VA BADIYYAT MASALALARI 68

Dövmırat YAZKULIYEV

BEYİK AKYLDARYŇ ŞALARY WASP EDYÄN ŞYGYRLARY HAKYNDA 82

Abdulla Ulug‘ov

"O‘RTANDIM, YONDIM" 93

TURKIY XALQLAR DIALEKTOLOGIYASI

Berdi SARIYEV

TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE “SÖZ” KAVRAMI..... 109

Tagandurdı BEKJAYEV

MAHTUMKULU ESERLERİNDE FRAZEOLÖJİK VARYANTLAR 119

Raxmatulla SHOKIROV

SOVET ITTIFOQI DAVRIDA O‘RTA OSIYODA OLIB BORILGAN TOPONIMİK O‘ZGARISHLAR VA ULARNI O‘RGANISHNING NAZARIY ASOSLARI 127

Севиля БАДАЛОВА, Фахриддин ШОДИЕВ

ЗАИМСТВОВАНИЯ ИЗ ТЮРКСКИХ ЯЗЫКОВ В СОСТАВЕ РУССКОЙ ЛЕКСИКИ ... 133

TURKIY XALQLARNING IJTIMOYIY-MADANIY ALOQALARI TARIXI

Foziljon SHUKUROV

SAMARQAND ADABIY MUHITINING ADABIYOT TARAQQIYOTIDAGI O‘RNI 140

Dilfuza DJURAKULOVA

TURKISTON MINTAQASIDAGI ENG QADIMGI MIGRATSION JARAYONLAR 145

Yoo Inyoung

O‘ZBEKISTON HUDUDIDAGI DAVLAT UYUSHMALARINING KOGURYO VA SILLA DAVLATLARI BILAN IQTISODIY-MADANIY ALOQALARI 150

Nurbek ALLABERGENOV

ILK O‘RTA ASRLARDA O‘RTA OSIYO MINTAQASIDA YUZ BERGAN SIYOSIY VA ETNOMADANIY JARAYONLAR VA ULARNING TANGA ZARBIGA TA‘SIRI 157

Hilola NORMAMATOVA

ILK O‘RTA ASRLAR O‘RTA OSIYO TANGALARIDA O‘RIN OLGAN TAMG‘ALAR.... 165

AZIZ MUSHTARIY!

Turkologik tadqiqotlarni e'lon qiladigan jurnalimizning ushbu sonida ham til, madaniyat va mushtarak qadriyatlarimiz izlarini topasiz. Ahmad Yassaviy, Fuzuliy, Yunus Emro, Alisher Navoiy, Abay ijodi kabi qalbga kirib, insonning dunyoqarashini o'stiradigan, uni rivojlantirish va qayta qurishni o'ziga vazifa qilib olgan mushtarak qadriyatlarimizdan biri Maxtumquli Firog'iy ijodidir. YUNESKO tomonidan 2024-yil tavalludining 300 yilligi deb e'lon qilinishi adabiyot ixlosmandlari, siyosatchilar va ilmiy doiralarning yana bir bor e'tiborini Maxtumquliga qaratishga sabab bo'ldi. Shuning bilan birga O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2024-yil 19-fevralda "Buyuk turkman shoiri va mutafakkiri Maxtumquli Firog'iy tavalludining 300 yilligini keng nishonlash to'g'risida"gi qarorini e'lon qilib, mutafakkir shoirning ijodini yana-da chuqurroq o'rganishga asos yaratib berdi. Shu munosabat bilan jurnalimizning 3-sonini ta'lim hayotining salmoqli qismini O'zbekistonning serhosil zaminida o'tkazgan mutafakkir shoir xotirasiga bag'ishlashga qaror qildik. Ushbu sonda "Turkman xalqining milliy g'ururi, shoir va uning ijodi haqidagi masalalar, Maxtumquli adabiy maktabi, tahsil olgan madrasalar, o'zbek adabiyotida tavhid, nubuvvat va badiiyat masalalari, Firog'iy haqidagi fikrlar, ulug' donishmand tomonidan sultonlarga berilgan tavsiflar, turkman tilidagi so'z tushunchasi, frazeologik variantlar" kabi mavzularga bag'ishlangan maqolalar kiritildi.

TAHRIRIYAT

DEAR READER!

You will find traces of our language, culture and common values in this issue of our journal, which publishes Turkological researches. One of our common values is Makhtumkuli Firaghi's work, which penetrates into the heart, develops a person's worldview, and takes it upon himself to develop and reconstruct it, such as the works of Ahmad Yassavi, Fuzuli, Yunus Emro, Alisher Navoi, Abay. The declaration of the 300th anniversary of his birth by UNESCO in 2024 rised the attention of literature lovers, politicians and scientific circles to once again focus on Makhtumkuli. At the same time, by announcing the decision of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev on 19.02.2024 "On the wide celebration of the 300th anniversary of the birth of the great Turkmen poet and thinker Makhtumkuli Firaghi", created the basis for a deeper study of the work of the great poet. In this regard, our editors have decided to dedicate the 3rd issue of our magazine to the memory of the great poet who spent a significant part of his educational life in the fertile land of Uzbekistan, as a debt and symbol of gratitude. In this issue, "the national pride of the Turkmen people, the necessary questions about the poet and his work, the literary school of Makhtumkuli, the madrassas where he studied, the issues of monotheism, prophecy and artistry in Uzbek literature, thoughts about Firaghi, descriptions given by the great sage to the sultans, word concept, phraseological variants" given in Turkman language are included.

EDITORIAL BOARD

SEVGİLİ OKUYUCU!

Türkoloji araştırmalarını sürdüren dergimizin bu sayısında dilimizin, kültürümüzün ve müşterek değerlerimizin izlerini bulacaksınız. Ahmet Yesevî, Yûnus Emre, Ali Şîr Nevâyî, Muhammed Fuzûlî, Abay Kunanbayev, Toktogul Satılğanov gibi gönle girip, kişinin dünya görüşünü geliştiren ve insanı yeniden inşa etmeyi kendine görev edinen müşterek değerlerimizden biri de Mahtumkulu Firâkî'dir. 2024 yılının UNESCO tarafından doğumunun 300. yılı olarak ilan edilmesi edebiyatseverlerin, siyasetçilerin ve bilim çevrelerinin dikkatinin bir kez daha Mahtumkulu'ya yöneltmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev 19.02.2024 tarihinde “Büyük Türkmen şairi ve düşünürü Mahtumkulu Firâkî'nin doğumunun 300. yıldönümünün geniş çapta kutlanmasıyla ilgili” kararını açıklaması, mütefekkir şairin eserlerinin daha derinlemesine incelenmesi için bir temel oluşturdu. Bu vesileyle tahrir heyetimiz bir kalem ve gönül borcu olarak dergimizin 3. sayısını; tahsil hayatının önemli bir kısmını Özbekistan'ın mümbit ikliminde geçiren mütefekkir şairin anısına bağışlamaya karar vermiştir. Bu sayıda “Türkmen halkının millî gururu, şair ve eserleri hakkında bilinmesi gereken konular, Mahtumkulu edebî mektebi, okuduğu medreseler, Özbek edebiyatında tevhid, nübüvvet ve bediyyat meseleleri, Firâkî'ye dair düşünceler, büyük bilgenin sultanları tasviri, Türkmence'de söz kavramı, frazeolojik varyantlar” gibi konu başlıklarına yer verilmiştir.

YAYIN KURULU

УВАЖАЕМЫЙ ЧИТАТЕЛЬ!

Следы нашего языка, культуры и общих ценностей вы найдете в этом номере нашего журнала, в котором публикуются тюркологические исследования. Одной из наших общих ценностей является творчество Махтумкули Фраги, которое проникает в самое сердце, развивает мировоззрение человека и берет на себя задачу его развития, как, например, произведения Ахмада Яссави, Физули, Юнуса Эмро, Алишера Навои, Бухта. Объявление ЮНЕСКО 2024 года 300-летием со дня его рождения Махтумкули заставило вновь обратить внимание любителей литературы, политиков и научных кругов на мыслителя. Вместе с тем, объявив решение Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева от 19.02.2024 года «О широком праздновании 300-летия со дня рождения великого туркменского поэта и мыслителя Махтумкули Фраги», наше правительство создало основу для более глубокого изучения творчества поэта-мыслителя. В связи с этим наша редакция приняла решение посвятить 3-й номер нашего журнала памяти поэта-мыслителя, проведшего значительную часть своей образовательной жизни на благодатной земле Узбекистана, как долг и символ благодарности. В этом номере освещены такие темы, как национальная гордость туркменского народа, необходимые вопросы о поэте и его творчестве, о литературной школе Махтумкули, медресе, в которых он учился, вопросы единобожия, пророчества и художественности в узбекской литературе, мысли о Фраги, а также включены описания, данные великим мудрецом султанам, туркменский язык, такие наименования, как словосочетание, фразеологические варианты».

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИИ

MAHTUMQULI HAQIDA!

Turkman mumtoz adabiyotining yetakchi shoiri Maxtumquli Firog‘iy (1724-1807) mutafakkir inson sifatida sivilizatsiyamiz tarixida eng ko‘zga ko‘ringan namoyondalardan biridir. U Eronning Guliston viloyatiga qarashli Gunbedkavus shahri yaqinidagi Xojigovshan qishlog‘ida Davlatmahmad Ozodiy oilasida tug‘ilgan va vafotidan so‘ng Turkmansahrodagi Oqto‘qay qishlog‘i maqbarasida otasi yoniga dafn etilgan. U avval ovul maktabida, so‘ng 1753-yilda Qiziloyoqdagi (Lebap viloyati Xalach tumani) Idrisbobo, 1754-yilda Buxorodagi Ko‘kaldosh, 1757-yilda Xivadagi Sherg‘ozixon, Farg‘onadagi Andijon madrasalarida tahsil oladi. Maxtumquli yoshligida bir qancha fanlarni chuqur o‘zlashtiradi, shu bilan birga, zargarlik hunarini ham o‘rganadi.

Ozarbayjon, Suriya, Eron, Afg‘oniston, Hindiston, O‘rta Osiyo mamlakatlariga sayohatlar qiladi. Forobiy, Beruniy, Xorazmiy, Ibn Sino, Firdavsiy, Mansur Halloj, G‘azali, Zamaxshariy, Naimiy, Xoja Ahmad Yassaviy, Nizomiy, Jaloliddin Rumiy, Yunus Emro, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Bayram Xon, Nejep Bekpan, Ulug‘bek kabi ko‘plab mutafakkirlarning asarlarini o‘qib ijodlaridan bahramand bo‘adi, hatto Aflotun, Arastu, Xelen kabi mutafakkirlarning falsafiy qarashlari bilan ham yaqindan tanishadi.

XVIII asr turkman adabiyotining eng muhim namoyandalardan biri bo‘lgan va turkmanchani yozma til bo‘lishiga asos solgan Maxtumqulining birdamlik xabarlarini va sa‘y-harakatlari mustaqil Turkmaniston Respublikasining siyosiy kodlarini ochib beruvchi eng sara fikrlarni ifodalaydi. Shoirning didaktik uslubda yozilgan she‘rlarida tarqoq turkman qabilalarining birlashishi lozimligi, mustaqil davlat barpo etish g‘oyasi, Vatanga va xalqqa muhabbat, siyosiy-ijtimoiy tanqid, falsafiy qarashlar, axloqiy tushunchalar, so‘fiylik ta‘limotlari va nasihatlarini ifodalangan.

Maxtumquli adabiy merosida o‘zbek-turkman ellarining qon-qardoshlik tuyg‘ulari ifodalanadi. 9 yoshidan (otasi uyidagi yig‘inlar ta‘sirida) qo‘shiq to‘qiy boshlaydi. Maxtumquli she‘riyatini umumturkiy mushtarak g‘oyalar, dardlar, orzu-armonlar bilan yo‘g‘rilgan. Uning ma‘rifiy asarlarida, pandu nasihatlarida umumturkiy ma‘naviyat yaqqol mujassam. Shoir haqida turli geografiyalarda hikoya, roman, drama, ocherk, xotira va rivoyat kabi nasriy adabiy janrlardan tashqari nazm shaklidagi asarlar, jumladan, xalq qo‘shiqlari, lirik va epik she‘rlar ham yaratilgan.

Xorazmning serhosil iqlimida so‘fiylik bilan o‘sib-ulg‘aygan Maxtumquli, shubhasiz turkman xalqi shoirlarining ma‘naviyat tabibi, siyosiy dahosi, omad yulduzidir. U bir qancha lirik she‘rlar, liroepik dostonlar, g‘azallar yozadi. Bizgacha uning 20 ming misraga yaqin she‘rlari yetib kelgan. Ularda xalq hayoti, urf-odatlarini, o‘sha davrdagi ijtimoiy voqealar aks etgan («Bo‘lmasa», «Kelgay», «Naylayin», «Etmas», «Bo‘lar», «Kechdi zamona», «Bilinmas» kabi she‘rlari).

Turkmaniston davlatini Maxtumqulisiz tasavvur qilib bo‘lmaydi; chunki u turkman xalqining ramzidir. Shoir ijodida asosiy o‘rinni egallagan mavzulardan biri ham mustaqillik tushunchasidir. Turkmanlarni bir davlat, bir bayroq ostida, bir dasturxon atrofida yig‘ilishga chaqirgan mutafakkir “Turkmaning” nomli she‘rida birlik haqidagi fikrlarini quyidagicha ifodalaydi:

Turkmanlar bog‘lasa bir bo‘lib belni,
Quritar Qulzumni, daryoyi Nilni,
Taka, yovmut, go‘klang, yazir, alili,
Bir davlatga xizmat etsak beshimiz.

Maxtumquli ijodini oziqlantiruvchi uchta asosiy manba mavjud: Turkman xalq adabiyoti, Sharq mumtoz adabiyoti, yunon va hind falsafasi. Uning yetti yuzga yaqin she‘rlariga nazar tashlasak; shoirning falsafa, sotsiologiya, tibbiyot, matematika, ilohiyot, musiqa, xalq adabiyoti, xalq tabobati va zargarlik kabi ko‘plab fan va san‘at sohalaridan xabardor bo‘lganligi ma‘lum bo‘ladi. She‘rlari tahlil qilinsa, bir qator sohaga tegishli ilmlardan xabardor bo‘lganligi anglashiladi. Shu jihatdan shoirlik sifati unga yetarli ta‘rif emas. U diniy va milliy mavzularni mukammal yoritgan asarlari bilan o‘z chegarasidan chiqib, mutafakkir shoir bo‘lishga muvaffaq bo‘ldi. Darhaqiqat, tavalludining 300 yilligi munosabati bilan YUNESKO tomonidan 2024-yilning “Mahtumquli Firog‘iy yili” deb e‘lon qilinishi ham buning yana bir yorqin ifodasidir. Bu holat Turkmaniston madaniy diplomatiyasining bosh me‘mori Maxtumquli ekanligini ko‘rsatishi bilan ham ahamiyatlidir. Binobarin, shoirdan qolgan asarlar nafaqat turkmanlar, balki butun insoniyat uchun noyob madaniy boylikdir. U Sharq-islom sivilizatsiyasining Marv, Samarqand, Xiva, Buxoro, Andijon kabi qadimiy madaniyat markazlaridan o‘ziga meros qolgan tarixiy bilimlar bilan voyaga yetdi va “Haq yo‘lida yo‘l ko‘rsatuvchisiz sayr qilib bo‘lmaydi” deb Turkistonning ma‘naviy chiroqlari bilan rishtalar o‘rnatgan va qalbida yoqqan hikmat uchqunlari bilan yo‘limizni yorituvchi mash‘alaga aylangan.

Mirzo Kenjabek ta‘biri bilan aytganda: Maxtumquli – turkiy xalqlarning sayroqi tili, sahraning guli, gulning bulbuli, Haqning sodiq, oshiq va orif qulidir.

TURKISTON MINTAQASIDAGI ENG QADIMGI MIGRATSION JARAYONLAR

Dilfuza DJURAKULOVA,

tarix fanlari nomzodi, professor.

Samarqand davlat universiteti,

E-mail: djurakulovadilfuza@gmail.com

ORCID: 0009-0004-7767-7105

Annotatsiya: Ushbu maqolada Turkiston mintaqasidagi eng qadimgi migratsion jarayonlar haqida soʻz boradi. Ilk migratsiya jarayonlari qadimgi tosh davrining ilk bosqichidayoq boshlangan. Soʻnggi paleolit davriga kelib bu holat yangi bosqichga koʻtarildi.

Ilmiy asoslangan tadqiqotlar natijalariga koʻra, doimiy tarixiy-madaniy aloqalar jarayoni va ishlab chiqarish faoliyatini ixtisoslashuvi mehnatning umumiy hajmi va mahsulot oʻsishini taʼminlab, ehtiyojlar tartibining xilma-xil boʻlishiga olib keladi. Bu jarayon esa ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-maishiy hamda tarixiy-madaniy aloqalar zaruratini keltirib chiqaradi. Bunday zarurat qadimgi davr uchun ham, zamonaviy taraqqiyot uchun ham xosdir. Markaziy Osiyo hududlarida qadimgi davrlarda yuz bergan tarixiy-madaniy, ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy jarayonlar bir-biriga yaqin boʻlib, turli davrlardagi migratsiya jarayonlari ushbu yaqinlikni yanada chuqurlashtirib borgan. Migratsiya jarayonlari bir necha bosqichda, qoʻshni hududlarni maʼlum ketma-ketlikda egallab, oʻzlashtirib borish tarzida amalga oshirilgan.

Kalit soʻzlar: Ishlab chiqarishning yuksalishii, tarixiy-madaniy jarayonlar, ixtisoslashuv, migratsion jarayonlar, migratsiya va etnomadaniy aloqalar.

ДРЕВНЕЙШИЕ МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ТУРКЕСТАНСКОМ КРАЕ.

Аннотация: В данной статье говорится о древнейших миграционных процессах в Туркестанском крае. Первые миграционные процессы начались еще в раннем каменном веке. К концу периода палеолита эта ситуация вышла на новый уровень.

По результатам научных исследований, процесс постоянных историко-культурных связей и специализации производственной деятельности обеспечивают рост общего объема труда и производства, ведут к диверсификации порядка производства. Этот процесс порождает потребность в социально-экономических, культурно-бытовых и историко-культурных связях. Такая потребность характерна как для древности, так и для современного развития. Историко-культурные, социально-экономические и политические процессы, происходившие в регионах Средней Азии в древности, близки друг к другу, а миграционные процессы разных периодов эту близость углубляли. Миграционные процессы осуществлялись в несколько этапов, занимая и ассимилируя соседние территории в определенной последовательности.

Ключевые слова: Рост производства, историко-культурные тенденции, специализация, миграционные процессы, миграции и этнокультурные связи.

THE OLDEST MIGRATION PROCESSES IN THE TURKESTAN REGION.

Abstract: This article talks about the oldest migration processes in the Turkestan region. The first migration processes started in the early Stone Age. By the end of the Paleolithic period, this situation reached a new level.

According to the results of scientific studies, the process of constant historical-cultural relations and the specialization of production activities ensure the growth of the total volume of work and production, and lead to the diversification of the order of production. This process creates the need for socio-economic, cultural-household and historical-cultural relations. Such a need is typical for both ancient times and modern development. The historical-cultural, socio-economic and political processes that took place in the regions of Central Asia in ancient times are close to each other, and migration processes of different periods deepened this closeness. The migration processes were carried out in several stages, occupying and assimilating neighboring territories in a certain sequence.

Key words: The growth of production, historical and cultural trends, specialization, migration processes, migration and ethno-cultural relations.

Butun dunyoda migratsion jarayonlar eng qadimgi tosh davrining ilk bosqichidayoq boshlangan. Bu jarayon qadimgi Turkiston hududini ham chetlab o‘tmagan. So‘nggi paleolit davriga kelib qadimgi jamoalar erishgan texnik yutuqlar, yangi turdagi mehnat qurollarining paydo bo‘lishi ibtidoiy odamlarning mobilligini oshirdi. Qadimgi jamoalarning o‘zaro aloqalari, ko‘chishlarning izlarini arxeologik yodgorliklarda ham kuzatishimiz mumkin. Qadimgi tosh davrida ham Markaziy Osiyo hududi o‘zining qulay geografik joylashuvi va paleoekologik sharoitlari bilan qadimgi populyasiyalarning turli yo‘nalishlarda migratsion jarayonlarida muhim rol o‘ynagan. Masalan Samarqand so‘nggi paleolit makoni ilk urug‘chilik jamoasiga mansub bo‘lib, makon 1958-1973-yillarda to‘la qazib o‘rganildi. Bu yerda ish olib borgan arxeologik otryadga 1969-yilga qadar D.N.Lev, so‘ng esa uning shogirdi M.Jo‘raqulov rahbarlik qildi. Qazishmalar davomida makonning birin-ketin tashkil topgan va rivojlangan uch madaniy qatlamlardan iborat ekanligi ma‘lum bo‘ldi. Madaniy qatlamlar sarg‘ish soz tuproqda joylashgan bo‘lib, u geologik jihatdan Mirzacho‘l sikli deb atalgan davrning ikkinchi yarmiga to‘g‘ri keladi. Umuman olganda, makondan 8 mingdan ko‘proq tosh buyumlari topildi. Ushbu topilmalar Sibir-Mo‘g‘ul viloyati madaniyati yodgorliklari boshqa mintaqalarda uchraydigan so‘nggi paleolit davri buyumlariga o‘xshash. (Korobkova, Djurakulov., 2000: 385-290).

Ishlab chiqarishning yuksala borishi va yashash sharoitlarning yaxshilana borishi aholining asrlar osha ko‘paya borishini taqozo qilardi. Ishlab chiqarish qurollarining doimiy takomillasha borishi ovchilik, termachilik, baliqchilik xo‘jaliklarining rivojlanishiga olib keldi. Ayniqsa, ovchilikning rivojlanishi yashash hududlaridagi hayvonot dunyosining kamayishiga ta‘sir ko‘rsatdi. So‘nggi paleolit davri ovchilari avvalgi yashash joylaridan muzlik davridan keyin hosil bo‘lgan keng dashtzorlarga ozuqa izlab tarqalish, ma‘qul ekologik burchaklarni ishg‘ol qilib, o‘zlashtirishga olib keldi. Tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, doimiy tarixiy-madaniy aloqalar jarayoni va ishlab chiqarish faoliyatini ixtisoslashuvi mehnatning umumiy hajmi va mahsulot o‘lishini ta‘minlab, ehtiyojlar tartibining xilma-xil bo‘lishiga olib keladi. Bu jarayon esa ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-maishiy hamda tarixiy-madaniy aloqalar zaruratini keltirib chiqaradi. Bunday zarurat qadimgi davr uchun ham, zamonaviy taraqqiyot uchun ham xosdir. Bugungi kunga kelib tarix insoniyatning, davlat va jamiyatning bebaho boyligi, o‘zlikni anglashning asosiy manbayi, taraqqiy etgan sivilizatsiya ekanligi haqidagi g‘oyalar xalqimiz ongiga tobora chuqur singib bormoqda. O‘rta Osiyo hududlarida qadimgi davrlarda yuz bergan tarixiy-madaniy, ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy jarayonlar bir-biriga yaqin bo‘lib, turli davrlardagi migratsiya jarayonlari ushbu yaqinlikni yanada chuqurlashtirib borgan. Bu migratsiya jarayonlari bir necha bosqichda, qo‘shni hududlarni ma‘lum ketma-ketlikda egallab, o‘zlashtirib borish tarzida amalga oshirilgan.

Ma'lumotlarga ko'ra, Avstraliya va Yangi Zelandiya hududlari bundan 35-40 ming yil ilgari, Yangi Gvineya esa 25 ming yil ilgari osiyoliklar tomonidan o'zlashtirilgan. Avstraliya qirg'oqlari yaqinidagi hozirgi Zond arxipelagi hududi so'nggi paleolit davrida bir-biri bilan tutashgan orollardan, ya'ni, Avstraliyaga o'tish uchun o'ziga xos ko'prik vazifasini bajargan quruqlik hududidan iborat bo'lgan. Osiyodan Avstraliyaga aholi migratsiyasi aynan ana shu quruqlik orqali bo'lib o'tgan. Osiyoliklarning Alyaska va Shimoliy Amerikaga migratsiyasi esa Osiyo va Amerika qit'alarini bog'lab turgan hozirgi Bering bo'g'ozi o'rnidagi quruqlik orqali amalga oshgan (Alekseyev., Pershis, 1990:177). Ushbu qit'alararo migratsiya jarayonlarining boshlanishida Markaziy Osiyo hududi asosiy o'rin tutganligi ehtimoldan xoli emas. Chunki, ayrim tadqiqotlarda Markaziy Osiyo hududi insoniyat paydo bo'lgan hududlardan biri sifatida e'tirof etilayotgani, qadimgi odamlarning va ba'zi hayvon turlarining yer sharining katta qismiga tarqalishi mintaqamizdan boshlanganligi haqidagi fikrlarning mavjudligi bunga asos bo'ladi (Kraxmal, 2003:11).

Tarixiy tadqiqotlardan bizga ma'lumki, bronza davri mil. avv. III–II m. y. Turkiston mintaqasi xalqlarining etnik tarixi uchun muhim davr hisoblanadi. Bu davrda mahalliy aholining boshqa hududlardan kirib kelgan qabilalar bilan o'zaro aloqalari yanada jadallashadi. Ayrim olimlarning fikricha, bu davrdagi doimiy etnomadaniy aloqalar jarayoni va ishlab chiqarish faoliyatining ixtisoslashuvi mehnatning umumiy hajmi va qo'shimcha mahsulot o'sishini ta'minlab, ehtiyojlar tartibining murakkablashuviga olib keladi (Sayko, 1981:48). Fikrimizcha, bu jarayon esa o'z navbatida ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-maishiy hamda tarixiy-madaniy aloqalarning keyingi tabaqalanishi va rivojlanishi uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Arxeologik ma'lumotlarning guvohlik berishicha, bronza davrida Osiyoning dehqonchilik va chorvachilik bilan shug'ullanuvchi aholisi o'zlarining madaniy xo'jalik yutuqlarini o'zaro almashgan holda doimiy uzviy aloqada bo'lganlar. Har ikkala turmush tarzi yurituvchi aholining doimiy etnik, iqtisodiy va tarixiy-madaniy aloqalari natijasida keyingi davr jamiyati nisbatan rivojlanish pallasiga kiradi. Har ikkala hudud aholisining madaniy xo'jalik faoliyati, shubhasiz, chetdan ta'sir qabul qilgan va qo'shnilar madaniyatining rivojlanishiga ham mana shunday ta'sir o'tkazgan. Ushbu jarayonlarning barchasi ayrim hollarda tinchlik (qadimgi yo'llar, o'zaro almashinuv va boshq.) ayrim hollarda harbiy-siyosiy (ko'pincha ko'chmanchilarning o'troq vohalarga hujumi) orqali bo'lib o'tgan. Ushbu o'troq va chorvador qabilalarning aloqalari oxir-oqibatda jamiyatning jadallik bilan taraqqiy etishida muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Bronza va ilk temir davri jamiyat taraqqiyotining asosiy belgilari sun'iy sug'orish tartibi bilan bevosita bog'liq bo'lgan agrar xo'jalik va hunarmandchilikdagi yutuqlar, chorvador-dehqonchilik xo'jaligidan yaylov chorvachiligiga, yarim ko'chmanchi turmush tarziga o'tish hisoblanadi (Masson, 1986: 48–54).

Qadimgi Baqtriya va Marg'iyona hududlari o'lkamizdagi sivilizatsiya o'choqlaridan hisoblanib, ular madaniyatining kelib chiqishi xususida ko'plab tadqiqotlar olib borilgan bo'lib, bu haqda bir qator fikrlar mavjud. Tadqiqotchilarning katta ko'pchiligi ushbu sivilizatsiyalarning genezisini migratsion jarayonlar bilan bog'laydilar. Misol uchun, V. Massonning fikricha, Murg'ob havzasidagi dastlabki qishloqlarning paydo bo'lishi, Kopetdog' tog' oldi tekisliklaridagi rivojlangan madaniyatining sharqqa ekspansiyasi bilan bog'liq. Tadqiqotchining ta'kidlashicha, Marg'iyonadagi Kelleli majmui Oltintepa madaniyatiga xos bo'lib, olim shimoliy-sharqiy Erondan kelib mahalliy aholi bilan tezda aralashib ketgan Marg'iyona va Baqtriyadagi aholi guruhlarining paydo bo'lish oqibatlarini ham inkor etmaydi (Masson, 1989: 172).

I. Masimov (Masimov, 1986:71) va A. Asqarovlar (Askarov, 1977: 105) ham V. Massonning aholining Kopetdog‘ tog‘ oldi tekisliklaridan Marg‘iyonaga, keyin esa Baqtriyaga bo‘lgan migratsion jarayonlar haqidagi fikrlarini e‘tirof etadilar.

I. V. Sarianidi esa Janubiy Turkmaniston qabilalari Murg‘ob havzasini o‘zlashtirishni boshlab berganliklarini e‘tirof etgan holda, Baqtriya – Marg‘iyona arxeologik majmuidagi o‘ziga xoslik Janubiy Turkmanistondagi Namozgoh V madaniyati bilan emas, balki, Erondagi, shu davr madaniyati bilan nisbatan o‘xshashlik topadi, deb hisoblaydi. P. Amyetning fikricha, Elam aholisining ko‘chmanchi qismi o‘ziga xos jamoalarni tashkil etib, ayrim hududlar bilan etnik aloqalarda muhim rol o‘ynaganlar. Shuning uchun ham tadqiqotchi Baqtriya va Marg‘iyonada ko‘chmanchm-hunarmandlarga yaqin bo‘lgan zodagonlar guruhlarini paydo bo‘lgan bo‘lishlari mumkin, degan taxminni ilgari surib, mustahkamlangan qal‘alar yoki qo‘rg‘onlar aynan shu toifaga tegishli bo‘lgan, deb hisoblaydi (Sarianidi, 1990: 47).

V. Alyokshinning fikricha, Markaziy Osiyoning dasht hududlarida paydo bo‘lgan o‘ziga xos madaniyat migratsiya va etnomadaniy aloqalar tufayli Marg‘iyona va Kopetdog‘ tog‘ oldi tekisliklariga yoyiladi (Alyoshkin, 1980:24–31).

Ko‘pchilik tadqiqotchilarning xulosalarini qiyosiy tahlil etish natijasida shunday fikrga kelish mumkinki, Baqtriya va Marg‘iyona madaniyatining ko‘pgina yo‘nalishlari mahalliy sharoitda paydo bo‘lgan bo‘lib, mahalliy sivilizatsiyalarning mahsuli hisoblanadi. Bu jarayonlarga boshqa hududlarda paydo bo‘lib rivojlangan madaniy an‘analarning ma‘lum ma‘nodagi ta‘sirini hamda mahalliy aholi tomonidan o‘zlashtirilib, o‘ziga xos yangi asoslarda rivojlanganligini ham alohida ta‘kidlash joizdir.

Ayrim tadqiqotchilarning fikricha, mil. avv. II ming yillikning boshlarida Baqtriya va Marg‘iyona janubiy-g‘arbiy Osiyoni qamrab olgan keng miqyosdagi qabilalar migratsiyasi to‘lqinlaridan biri o‘tgan asosiy markaz edi (Sarianidi, 1990: 54–55). Aynan mana davrda sharqiy Eron vohalarida, O‘rta Osiyoning janubida, Balujiston va qisman Hind vohalaridagi katta hududlarda bir-biriga o‘xshash, ayrim hollarda aynan bir xil bo‘lgan madaniyat paydo bo‘ladiki, ularning ildizlari G‘arbiga, Kichik Osiyogacha boradi.

Tadqiqotchilarning fikricha, bronza davri Markaziy Osiyoning ijtimoiy-iqtisodiy hayotida ko‘pgina o‘zgarishlar bo‘lib o‘tadiki, ushbu o‘zgarishlar Yenisey va Ural daryolari oralig‘ida yashagan aholi (Andronovo madaniyati) hamda Volga va Don daryolari oralig‘ida yashagan ko‘chmanchi chorvadorlarning (Yog‘ochband madaniyati) kirib kelishi bilan ham bog‘liq edi.

Bronza davridagi migratsion jarayonlar tufayli shimoldan kelgan bu qabilalar O‘rta Osiyoning mahalliy aholisi bilan etnik jihatdan aralashib ketadi va aynan mana shu davrda O‘rta Osiyo shimolidagi aholining bir qismi janubga tomon ko‘chadi. Ushbu ko‘chishlar ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar bilan bir qatorda aholining etnik tarkibiga ham ma‘lum darajada ta‘sir o‘tkazganligi tadqiqotchilar tomonidan e‘tirof etilgan. Olib borilgan tadqiqotlar natijalarining tahlili shuni ko‘rsatadiki, janubdagi dehqonlar va shimoldagi chorvador o‘rtasidagi tobora o‘sib borayotgan o‘zaro munosabatlar (migratsion jarayonlar, etnomadaniy aloqalar, bosqinchilik urushlari) butun mil. avv. II ming yillik davomida O‘rta Osiyodagi tarixiy-madaniy jarayonlarga sezilarli darajada ta‘sir ko‘rsatdi hamda bu hududlarda yashovchi qabilalar taqdirini belgilashda muhim ahamiyatga ega bo‘ldi.

So‘nggi tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, Markaziy Osiyoning janubiga Old Osiyo aholisining migratsiyasi va Midiya ekspansiyasi mumkinligi haqidagi taxminlarga ko‘pchilik tadqiqotchilar xayrixohlik bildirmoqdalar. Ko‘p hollarda migratsiyalar madaniy, texnik va iqtisodiy taraqqiyot

uchun keng imkoniyatlar yaratib berganligi O‘rta Osiyoning qurilishdagi me‘moriy-rejaviy an‘analari, arxeologik majmualar ashyolarida kuzatiladi (Rtveladze, 2005: 32).

Migratsiya jarayonlari aholining savdo-sotiq faoliyati bilan ham uzviy bog‘liqligini alohida ta‘kidlash joizdir. Misol uchun, tadqiqotchilarning fikricha, mil. avv. II ming yillikning boshlarida Ossuriyaning savdo karvonlari uzoq Afg‘onistondagi qalay manbalariga borganlar (Adams, 1986: 14). Eng qadimgi yo‘llarning rivojlanishi natijasida qadimgi Sharq xalqlari o‘rtasida migratsiya jarayonlari, etnomadaniy aloqalar va savdo-sotiqning taraqqiy etishi kuzatiladi. Dastlabki transport vositalarining paydo bo‘lishi va rivojlanishi ham chekka hududlarda qishloq xo‘jalik va hunarmandchilik mahsulotlarini taqsimlash jarayonini kuchaytirish bilan birga aholining etnomadaniy aloqalari hamda migratsiya jarayonlari samaradorligining oshishi uchun ham keng imkoniyatlar yaratgan edi.

Iqtiboslar/Сноски/References

1. Алексеев А., Першиц Л. История первобытного общества. – М., Высшая школа, 1990. – С. 176–177.
2. Коробкова Г.Ф., Джуракулов М.Д., Самаркандская стоянка как эталон верхнего палеолита Средней Азии. (Специфика техники расщепления и хозяйственной производственной деятельности). Монография в журнале. СТРАТУМ плюс. Археология, Кишинев, № 1, стр. 285-462.
3. Крахмаль К. К. К истории возникновения гипотезы о центрально-азиатском центре происхождения человека // O‘zbekistontarixi. – 2003. – №2. С. 3–11.
4. Сайко Э. Предпосылки и условия формирования древних отношения народов Востока // Советская археология. – 1981. – №2. – С. 48.
5. Массон В.Н. Древние культуры Средней Азии: динамика развития, основание экологических ниш, культурные связи (с древнейших времён до эпохи раннего железа)// Инф. бюллетень. – 1986. – Вып. 2. – С. 48–54.
6. Массон В.Н. Первые цивилизации. – Л., 1989. – С. 172–173.
7. Масимов И. С. К вопросу об освоение долины Мургаба. – М., 1986. – С. 70–71.
8. Аскарлов А. А. Древнеземледельческая культура эпохи бронзы юга Узбекистана. – Ташкент: Фан, 1977. – С. 105.
9. Сариниди В. И. Юго-Западная Азия: миграции, арии и зароострийцы // ЦБ МАИКЦА. – Вып 20. – М., Наука, 1990. – С. 47.
10. Алёшкин В.А. К проблеме генетической связи южнотуркменских комплексов эпохи бронзы // КСИА АН СССР. 161. 1980. С. 24–31
11. Сариниди В. И. Юго-Западная Азия: миграции, арии и зароострийцы // ЦБ МАИКЦА. – Вып 20. – М., Наука, 1990. – С. 54–55.
12. Ртвеладзе Э. В. Цивилизации, государства, культуры Центральной Азии. – Ташкент, 2005. – С. 32.
13. Адамс Р. Изучение бронзового века Месопотамии и соседних регионов // Древнейшие цивилизации Востока. – Ташкент, 1986. – С. 14.

**BULLETIN OF THE
INTERNATIONAL JOURNAL
“TURKOLOGICAL
RESEARCH”**

In order to implement programs and projects developed to accelerate the relationship envisaged at the summit of the Organization of Turkic States held in Samarkand, as well as to coordinate and highlight the research work carried out in the field of Turkic studies, the International Journal “Turkological Research” at Samarkand State University named after Sharof Rashidov passed the state registration. The journal is intended to publish the results of scientific research in the field of Turkic languages and dialects, the history of linguistic and literary relations of the Turkic peoples of Central Asia, the socio-cultural field. There are such headings as a young researcher, memory and our anniversaries. Articles written in Uzbek, Turkish, Russian, English and all Turkic languages are accepted.

The scientific journal is based on the decision of the Higher Attestation Commission of the Ministry of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan dated May 8, 2024 and numbered 354/5; It is included in the list of scientific publications that are recommended for candidates to receive the Doctor of Philosophy (PhD) and Doctor of Science (DSc) academic degrees in the fields of history and philology to publish their scientific results due to their theses.

**THE JOURNAL PUBLISHES ARTICLES
IN THE FOLLOWING AREAS:**

- ✓ History of socio-cultural relations of the Turkic peoples;
- ✓ Research of the Turkic World;
- ✓ Dialectology of Turkic languages;
- ✓ Geopolitics of the Turkic World;
- ✓ Folklore Studies;
- ✓ Comparative Linguistics and Literary Studies;
- ✓ Literary Relations and Translation Studies.

CONTACT ADDRESS:

Mailing Address:

140104, University boulevard, 15,
Samarkand, Uzbekistan,

Research Institute of Turkology under
Samarkand State University named after
Sharof Rashidov

Phone:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

Email:

turkologiya.samdu@gmail.com

Website:

<https://turkologiya.samdu.uz>

REQUIREMENTS FOR ARTICLES:

1. The article is presented on 8-10 pages;
2. Article structure:
 1. The text of the article should be prepared in Times News Roman font, size 14, left: 3 cm, right: 1.5 cm, top and bottom: 2 cm; in A4 format in 1.15 intervals.
 2. The title of the article, surname, name and patronymic of the author (authors) are indicated in full and written in capital letters.
 3. Position, academic title, place of work (study), region, republic, telephone and e-mail address of the author (authors) are indicated in full.
 4. The abstract should consist of a brief content and importance of the article, results.
 5. At the beginning of each article, there should be an annotation in Uzbek, Turkish and English.
 6. The abstract should be no more than 120-150 words.
 7. At the bottom of the abstract, 7-10 keywords should be given that illuminate the content of the article.
 8. The article should be prepared in the following form:
 - a) Introduction;
 - b) Main part;
 - c) Results and Discussions;
 - d) Conclusions;
 - e) List of literature (References) – in alphabetical order;
 - f) Citations are given in brackets in the form of the author's surname - date of publication - page (Muminov, 2020: 25);
 - g) Figures, drawings, tables, diagrams are designated in Arabic numerals as "Figure". Signs or pointers are placed under the figure, in the next line, in the middle and highlighted in bold.
3. The author(s) are responsible for the scientific validity, reliability and plagiarism of the information and evidence presented in the article;
4. Articles will be considered. The journal publishes only articles recommended by experts;
5. Articles not requested will not be published and will not be returned to the authors;
6. Only 1 article of the author is published in 1 issue of the journal.

**“TURKOLOGIK
TADQIQOTLAR” XALQARO
JURNALINING AXBOROT
XATI**

Davlatimiz tomonidan olib borilayotgan ijtimoiy-ma’rifiy, ilm-fanni rivojlantirishga qaratilgan siyosat, Turkiy Davlatlar Tashkilotining Samarqandda o‘tkazilgan sammitida ko‘zda tutilgan o‘zaro aloqalarni jadallashtirish bo‘yicha ishlab chiqilgan dastur va loyihalarni amalga oshirish hamda turkologiya sohasida olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarini muvofiqlashtirish va yoritish maqsadida Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universitetida “Turkologik tadqiqotlar” xalqaro jurnali ta’sis etildi. Jurnal turkiy til va shevalar, Markaziy Osiyo turkiy xalqlari lisoniy va adabiy aloqalari tarixi, ijtimoiy-madaniy sohalarda amalga oshirilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarining natijalarini e’lon qilishga mo’ljallangan. Jurnalda muharrir minbari, tadqiqotlar, ilmiy axborot, taqriz va e’tirof, ilmiy anjuman, yosh tadqiqotchi, xotira, yubilyarlarimiz kabi ruknlar mavjud. O‘zbek, turk, rus, ingliz va barcha turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi.

Ilmiy jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi OAKning 2024-yil 8-maydagi 354/5-sonli rayosat qarori asosida tarix, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

**THE JOURNAL PUBLISHES ARTICLES
IN THE FOLLOWING AREAS:**

- ✓ History of socio-cultural relations of the Turkic peoples;
- ✓ Research of the Turkic World;
- ✓ Dialectology of Turkic languages;
- ✓ Geopolitics of the Turkic World;
- ✓ Folklore Studies;
- ✓ Comparative Linguistics and Literary Studies;
- ✓ Literary Relations and Translation Studies.

MUROJAAT UCHUN MANZIL:

Pochta manzili:

140104, Universitet xiyoboni, 15-uy,
Samarqand, O‘zbekiston,
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand
davlat universiteti huzuridagi
Turkologiya ilmiy-tadqiqot instituti

Telefon:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

Elektron pochta:

turkologiya.samdu@gmail.com

Veb-sayt:

<https://turkologiya.samdu.uz>

MAQOLALARGA QO‘YILADIGAN TALABLAR:

- Maqola 8-10 sahifa hajmida taqdim etiladi;
- Maqolaning tarkibiy tuzilishi:
 1. Maqola matni Times News Roman shriftida, 14 kattalikda, chap: 3 sm, o‘ng: 1,5 sm, yuqori va quyi: 2 sm; 1,15 intervalda, A4 shaklida tayyorlanishi lozim.
 2. Maqola sarlavhasi, muallif(lar)ning familiyasi, ismi va otaismi to‘liq holatda katta harflar bilan yozilishi kerak.
 3. Muallif(lar)ning lavozimi, ilmiy unvoni, ish (o‘qish) joylari, viloyat, respublika, telefoni va e-mail adresi to‘liq keltirilishi kerak.
 4. Annotatsiya, maqolaning qisqacha mazmun va ahamiyati, natijalardan iborat bo‘lishi lozim.
 5. Har bir maqola boshida o‘zbek, turk va ingliz tillarida annotatsiya bo‘lishi lozim.
 6. Annotatsiya 120-150 so‘zdan ko‘p bo‘lmagan shaklda bo‘lishi kerak.
 7. Annotatsiyaning pastki qismida maqola mazmunini yorituvchi 7-10 ta tayanch so‘zlar keltirilishi kerak.
 8. Maqola quyidagi shaklda tayyorlanishi kerak:
 - a) Kirish (Introduction);
 - b) Asosiy qism (Main part);
 - c) Natijalar va muhokama (Results and Discussions);
 - d) Xulosalar (Conclusions);
 - e) Adabiyotlar (References) – alifbo tartibida keltiriladi;
 - f) Havola(snokalar)lar qavsda muallif familiyasi – nashr sanasi – sahifasi (Mo‘minov, 2020: 25) shaklida keltiriladi;
 - g) Rasm, chizma, jadval, diagrammalar «Rasm» deb arab raqamlari bilan qayd etiladi. Belgi yoki ishoralar – rasm ostida, keyingi qatorda, o‘rtada joylashtiriladi va qoraytirilgan shrift bilan belgilanadi.
- Maqolada keltirilgan ma’lumot va dalillarning ilmiy asoslanganligi, ishonchli va ko‘chirmachilik holatlari uchun muallif(lar) mas’uldir;
- Maqolalar ekspertiza qilinadi. Ekspertlar tomonidan tavsiya etilgan maqolalargina jurnalda chop etiladi;
- Tavsiya etilmagan maqolalar chop etilmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi;
- Jurnalning 1 ta sonida muallifning faqat 1 ta maqolasi chop etiladi.

**БЮЛЛЕТЕНЬ
МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
"ТУРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ"**

В целях реализации программ и проектов, разработанных для ускорения взаимоотношений, предусмотренных на состоявшемся в Самарканде саммите Организации Тюркских Государств, а также координации и освещения научно-исследовательской работы, проводимой в области тюркологии, Международный журнал, Самаркандского государственного университета имени Шарофа Рашидова, «Тюркологические исследования» прошел государственную регистрацию. Журнал предназначен для публикации результатов научно-исследовательских работ в области тюркских языков и диалектов, истории языковых и литературных связей тюркских народов Средней Азии, социокультурной области. Есть такие рубрики, как молодой исследователь, память и наши юбилеи. Принимаются статьи, написанные на узбекском, турецком, русском, английском и всех тюркских языках.

Научный журнал на основании решения Высшей аттестационной комиссии (ВАК) Министерства высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан от 8 мая 2024 года под номером 354/5; Он включен в перечень научных изданий, рекомендуемых кандидатам на получение ученых степеней доктора философии (PhD) и доктора наук (DSc) в области истории и филологии для публикации своих научных результатов по своим диссертациям.

**В ЖУРНАЛЕ ПУБЛИКУЮТСЯ
СТАТЬИ ПО СЛЕДУЮЩИМ
НАПРАВЛЕНИЯМ:**

- ✓ История социально-культурных отношений тюркских народов;
- ✓ Исследования тюркского мира;
- ✓ Диалектология тюркских языков;
- ✓ Геополитика тюркского мира;
- ✓ Изучение фольклора;
- ✓ Сравнительное языкознание и литературоведение;
- ✓ Литературные отношения и переводоведение.

КОНТАКТНЫЙ АДРЕС:

Почтовый адрес:

140104, Университетский бульвар,
15, город Самарканд, Узбекистан,
Научно-исследовательский
институт Тюркологии при
Самаркандском Государственном
Университете имени Шарофа
Рашидова

Телефон:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

Электронная почта:

turkologiya.samdu@gmail.com

Веб-сайт:

<https://turkologiya.samdu.uz>

ТРЕБОВАНИЯ К СТАТЬЯМ:

- К публикации принимаются статьи объемом 8-10 страниц;
- Структура статьи:
 1. Текст статьи должен быть выполнен шрифтом Times News Roman, размером 14 пунктов, слева: 3 см, справа: 1,5 см, сверху и снизу: 2 см; с межстрочным интервалом 1,15, формат листа А4.
 2. Название статьи, фамилия, имя и отчество автора(ов) должны быть написаны заглавными буквами в полном регистре.
 3. Должность, ученое звание, места работы(учебы), регион, Республика, телефон и адрес электронной почты автора(ов) должны быть указаны полностью.
 4. Аннотация должна состоять из краткого содержания и важности статьи, результатов.
 5. В начале каждой статьи должна быть аннотация на узбекском, турецком и английском языках.
 6. Аннотация должна содержать не более 120-150 слов.
 7. Внизу аннотации должно быть 7-10 ключевых слов, освещающих содержание статьи.
 8. Статья должна быть подготовлена в виде:
 - a) Вступление (Introduction);
 - b) Основная часть (Main part);
 - c) Результаты и обсуждение (Results and Discussions);
 - d) Выводы (Conclusions);
 - e) Литература (References) – в алфавитном порядке
 - f) Ссылка(сноски) приводится в скобках в виде фамилии автора – дата публикации – страница (Муминов, 2020: 25);
 - g) Рисунки, чертежи, таблицы, схемы нумеруются арабскими цифрами и обозначаются как «Рисунок». Знаки или указатели размещают под рисунком, в следующей строке, посередине и выделяют жирным шрифтом.
- Автор(ы) несут ответственность за научную обоснованность, достоверность и плагиат информации и доказательств, представленных в статье;
- Статьи рецензируются. В журнале публикуются только статьи, рекомендованные экспертами;
- Нереконмендованные статьи не публикуются и не возвращаются авторам;

“TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİNİN BÜLTENİ

Özbekistan Cumhuriyeti devletinin sosyal-eğitimsel ve bilimsel gelişme politikasının başarılı şekilde uygulanmasına yardımcı olmak amacıyla, Semerkant'ta düzenlenen Türk Devletleri Teşkilatının zirvesinde öngörülen karşılıklı ilişkilerin hızlandırılması için geliştirilen program ve projeleri uygulamak, bilimsel çalışmaları koordine etmek, Türkoloji alanında yürütülen araştırma çalışmaları Şeraf Reşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi, Uluslararası “Türkoloji Araştırmaları” dergisini tescil etmiştir. Dergi, Türk dili ve lehçeleri, Orta Asya Türk topluluklarının dil ve edebiyat ilişkileri tarihi, sosyo-kültürel alanlardaki bilimsel ve araştırma çalışmalarının sonuçlarını yayınlamayı amaçlamaktadır. Dergimizde editör kürsüsü, araştırma, bilim dünyasından, inceleme ve tanıma, bilimsel konferans, genç araştırmacı, hatıra, yıldönümleri gibi sütunlar yer almaktadır. Özbekçe, Türkçe, Rusça, İngilizce ve tüm Türk lehçelerinde yazılmış makaleler kabul edilmektedir.

Bilimsel dergi, Özbekistan Cumhuriyeti Yükseköğretim, Bilim ve İnovasyon Bakanlığı'na bağlı Yüksek Kabul Komisyonu'nun 8 Mayıs 2024 tarihli ve 354/5 sayılı kararına esasen; tarih, filoloji alanlarında Felsefe Doktoru (Doktora) ve Bilim Doktoru (DSc) akademik derecesini almaya aday kişilerin tezleri dolayısıyla bilimsel sonuçlarını yayınlaması tavsiye edilen ilmî yayınlar listesine dâhil edilmiştir.

DERGİ AŞAĞIDAKİ ALANLARDA MAKALELER YAYINLAMAKTADIR:

- ✓ Türk Dünyasındaki sosyo-kültürel ilişkilerin tarihi;
- ✓ Türk Dünyası araştırmaları;
- ✓ Türk Lehçeleri diyalektolojisi;
- ✓ Türk Dünyasının jeopolitiği;
- ✓ Folklor çalışmaları;
- ✓ Karşılaştırmalı dilbilim ve edebiyat çalışmaları;
- ✓ Edebi ilişkiler ve çeviri çalışmaları.

İLETİŞİM ADRESİ:

Posta adresi:

140104, Üniversite Bulvarı, 15,
Semerkant şehri, Özbekistan, Şeraf
Reşidov adına Semerkant Devlet
Üniversitesine bağlı Türkoloji
Araştırmaları Enstitüsü

Telefon:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

E-posta:

turkologiya.samdu@gmail.com

İnternet sitesi:

<https://turkologiya.samdu.uz>

MAKALE YAZIM KURALLARI:

- Makale 8-10 sayfada sunulur;
- Makale'nin yapısı:
 1. Makale metni Times New Roman yazı tipinde, 14 punto büyüklükte, sol kenarından 3 cm'lik, sağ kenarından 1,5 cm'lik, üst ve alt kenarından 2 cm'lik boşluk bırakılarak, tek sütün olarak, 1,15 satır aralığında, A4 boyutunda hazırlanmalıdır.
 2. Makalenin başlığı, yazar(lar)ın soyadı, adı ve baba adı tam olarak büyük harflerle yazılmalıdır.
 3. Yazar(lar)ın pozisyonu, akademik ünvanı, çalıştığı (öğrendiği) yer, bölgesi, cumhuriyeti, telefon ve e-posta adresi eksiksiz olarak verilmeli.
 4. Özet, makalenin amacını, önemli bulgularını ve sonuçlarını içermelidir.
 5. Her makalenin başında Özbekçe, Türkçe ve İngilizce özet bulunmalıdır.
 6. Özet, 120-150 sözcüğü geçmeyecek şekilde yazılmalıdır.
 7. Özeti alt kısmında makalenin içeriğini tanımlayacak en az 7, en fazla 10 anahtar kelimeye yer verilmelidir.
 8. Makale, aşağıdaki formatda hazırlanmalıdır:
 - a) Giriş (Introduction);
 - b) Ana bölüm (Main part);
 - c) Sonuçlar ve tartışma (Results and Discussions);
 - d) Sonuçlar (Conclusions);
 - e) Kaynakça (References) alfabetik olarak sıralanmalıdır;
 - f) Bağlantılar (dipnotlar) yazarın soyadı - yayın tarihi - sayfa şeklinde parantez içinde verilecektir (Muminov, 2020: 25);
 - g) Resim, çizim, tablo, diyagramlar "Resim" olarak Arap rakamları ile kaydedilir. İşaretler resmin altına, bir sonraki satıra, ortaya yerleştirilir ve koyu yazılır.
- Makalede sunulan bilgi ve kanıtların bilimsel dayanağı, güvenilirliği ve intihalinden yazar(lar) sorumludur.
- Makaleler hakemli olacaktır. Dergide sadece uzmanlar tarafından tavsiye edilen makaleler yayımlanır.
- Talep edilmeyen yazılar yayınlanmayacak ve yazarlarına iade edilmeyecektir.
- Derginin 1 sayısında yazarın sadece 1 makalesi yer alacaktır.

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL
RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL
DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Muharrir:

Prof. J.Eltazarov

Musahhih va texnik muharrir:

R. Shokirov

ISSN 2992-9229

2024-yil 20-mayda tahririy-nashriyot bo‘limiga qabul qilindi.

2024-yil 24-mayda original-maketdan bosishga ruxsat etildi.

Qog‘oz bichimi 60x84.1/16. «Times New Roman» garniturası.

Offset qog‘ozı. Shartlı bosma tabog‘ı –9.

Adadı 20 nusxa. Buyurtma № 145

SamDU tahririy-nashriyot bo‘limi bosmaxonasida chop etildi.

140104, Samarqand sh., Universitet xiyoboni, 15.

ISSN 2992-9229